



«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ *Խոսքային հաղորդակցում*

Առարկան՝ *Դասվար*

Հետազոտող ուսուցիչ՝ *Գասպարյան Գոհար*

Ուսումնական հաստատություն՝ *Արմեն Հովհաննիսյանի անվան համար
194 հիմնական դպրոց*

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն.....3

ԳԼՈՒԽ 1: Հաղորդակցումը կրտսեր դպրոցական տարիքում

1.1 Գաղափար հաղորդակցման մասին5

1.2 Խոսքային հաղորդակցման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում.....9

1.3 Կրտսեր դպրոցականի տարիքային առանձնահատկությունները.....13

ԳԼՈՒԽ 2.Կրտսեր դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման հմտությունները

2.1 Անձի զարգացումը կրտսեր դպրոցական տարիքում18

2.2 Կրտսեր դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորումը ուսումնական գործընթացում.....22

Եզրակացություն.....28

Գրականություն.....30

Ներածություն

Մեր ժամանակներում մեծ ուշադրության է արժանանում կրտսեր դպրոցական տարիքը, քանզի այն համարվում է ուսումնական գործունեության առավել պատասխանատու փուլ: Կրտսեր դպրոցական տարիքում առաջատար է դառնում նոր գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ձեռք բերումը, ինտենսիվորեն զարգանում և փոխվում են ճանաչողական գործընթացները, հատկապես մտածողությունը և հաղորդակցման հնարավորությունները, հմտությունները:

Աշխատանքի արդիականություն. Կրտսեր դպրոցական տարիքը հանդես է գալիս որպես երեխայի հոգեկան գործընթացների զարգացման սենզիտիվ շրջան: Այս տարիքում երեխայի մոտ առավելապես զարգանում են շփումը և հաղորդակցումը: Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցումն չափազանց հրատապ խնդիր է, քանի որ հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորման աստիճանը ազդում է ոչ միայն երեխաների կրթության արդյունավետության վրա, այլ նաև նրանց սոցիալականացման և անձի ամբողջական զարգացման վրա: Հաղորդակցումն ձևավորվում և բարելավվում է սովորողների շփման գործընթացում, ինչպես դասերի ժամանակ, այնպես էլ դասերից դուրս իրականացվող գործունեության մեջ: Խոսքային հաղորդակցման ազդեցությունը կրտսեր դպրոցականի ձևավորման և զարգացման գործընթացում և հաղորդակցման մակարդակը կրտսեր դպրոցականների մոտ ոչ բավարար է հետազոտված: Դրա համար անհրաժեշտություն է առաջանում հետազոտել ոչ միայն հիմնական չափանիշները, այլ նաև խոսքային հաղորդակցման դերը կրտսեր դպրոցականի անձի զարգացման գործում առկա տեսանելի մակարդակները:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է՝ մասնագիտական գրականության միջոցով ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցման դերը կրտսեր դպրոցականի անձի ձևավորման գործընթացում:

Նպատակի իրականացման համար առաջ են քաշվել հետևյալ խնդիրները.

1. մասնագիտական գրականության միջոցով ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցական տարիքի առանձնահատկությունները

2. ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման ազդեցությունը անձի զարգացման գործում
3. ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցման հմտությունները և կարողությունները կրտսեր դպրոցականների մոտ ուսումնադաստիրակչական գործընթացում:
4. ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցականների հասակակիցների հետ շփման առանձնահատկությունները

Հետազոտության առարկան կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխան է:

Հետազոտության օբյեկտը խոսքային հաղորդակցման ազդեցությունը կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխայի ձևավորման գործընթացի ուսումնասիրությունն է:

Աշխատանքի կառուցվածքը. Հետազոտական աշխատանքը կազմված է բովանդակությունից, ներածությունից, երկու գլուխներից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից: Հետազոտական աշխատանքը կազմված է 22 էջից:

ԳԼՈՒԽ 1: Հաղորդակցումը կրտսեր դպրոցական տարիքում

1.1 Գաղափար հաղորդակցման մասին

Առօրյա կյանքում, տանը, աշխատավայրում, փողոցում, մենք անընդատ գտնվում ենք հաղորդակցման իրավիճակներում, որտեղ շփվում ենք ծանոթ և անծանոթ մարդկանց հետ: Հաղորդակցման յուրաքանչյուր իրավիճակ մարդուց պահանջում է որոշակի լարվածություն, որպեսզի նա պահպանի մի շարք նորմեր և կանոններ, իրականացնի հաղորդակցման նպատակը և կառավարի հարաբերությունները: [5, էջ 286]:

Հաղորդակցման սուբեկտները մարդիկ են: Հաղորդակցում կարող է տեղի ունենալ առնվազն երկու և ավելի մարդկանց միջև:

Հաղորդակցումը բարդ գործընթաց է, որն ունի իր կառուցվածքը, բաղադրատարրերը, մեխանիզմները գործընթացային փուլերը և կողմերը:

Հաղորդակցման գործընթացի կառուցվածքային տարրեր են՝

- հաղորդակցության սուբեկտները,
- հաղորդակցման միջոցները,
- հաղորդակցվողների պահանջմունքները, շարժառիթները և նպատակները,
- հաղորդակցման ընթացքում փոխներգործության ու փոխազդեցության, ընկալման ու փոխըմբռնման մեխանիզմները,
- հաղորդակցման արդյունքները [5, էջ 296]:

Ըստ Վ.Մյասիշչի՝ իրականության նկատմամբ անձի հարաբերություններում գերակա է երեք ուղղություն՝ ա) հարաբերություն մարդկանց նկատմամբ, բ) հարաբերություն ինքն իր նկատմամբ, գ) հարաբերություն արտաքին աշխարհի առարկանների նկատմամբ: Այս երեք ուղղություններից անձի ձևավորման գործընթացում որոշիչ է հատկապես մարդկանց նկատմամբ հարաբերությունը, որովհետև անձը մարդկանց հետ ունեցած փոխհարաբերություններում ոչ միայն բավարարում է իր պահանջմունքները, այլև կարգավորում է իր վարքը [1, էջ 169]:

Հաղորդակցման միջոցները կարող են լինել խոսքային <վերբալ՝ բանավոր կամ գրավոր> և ոչ խոսքային <ոչ վերբալ>: Բնականաբար, հաղորդակցման ընթացքում, իր դերով և նշանակությամբ, առանձնանում է խոսքային միջոցը, որովհետև վերջինս

բնորոշ է միայն մարդկանց և, բացի դրանից, հանդես է գալիս որպես ամենաուժեղ գրգռիչ: Հաղորդակցվողների պահանջմունքները, շարժառիթներն ու նպատակները հաղորդակցման գործընթացի անհրաժեշտ տարերն են:

Հաղորդակցումն իրականացնում է մի շարք կարևոր գործառույթներ.

- Դրա միջոցով մենք բավարարում ենք մեր հաղորդակցվելու պահանջմունքը
- Մենք հաղորդակցվում ենք, որպեսզի պահենք և կատարելագործենք մեր ինքնաձանաչողությունը,
- Դրա միջոցով մենք կատարում ենք մեր սոցիալական պարտականությունները,
- Հաղորդակցման միջոցով կառուցում ենք մեր փոխհարաբերությունները,
- Դրա շնորհիվ մենք կատարում ենք տեղեկատվության փոխանակում,
- Մենք հաղորդակցվում ենք, որպեսզի ազդենք ուրիշների վրա:

Հաղորդակցությունը կարող է լինել միջանձնային և ներանձնային, ներխմբային ու միջխմբային: Միջանձնային հաղորդակցումը երկու և ավելի մարդկանց միջև տեղի ունեցող փոխհարաբերությունն է: Ներանձնային հաղորդակցումը տեղի է ունենում միևնույն անձի ներսում՝ նրա տարբեր <<Ես>>-երի երկխոսության արդյունքում:

Ներխմբային հաղորդակցման դեպքում իրար հետ հաղորդակցվում են միևնույն սոցիալական, էթնիկական, մասնագիտական խմբին պատկանող մարդիկ, իսկ միջխմբայինի դեպքում՝ տարբեր խմբերին պատկանող անձինք:

Հաղորդակցության տիպերից են՝ ձևական /պաշտոնական/, ոչ ձևական, գործարար, մանիպուլյատիվ, գործառույթային-դերային միջանձնային, հոգևոր, տոնական, սովորական և այլն:

Ինտերակտիվ հաղորդակցումը գործընթաց է, որի ժամանակ հաղորդակցման մասնակիցների միջև հաստատվում են տարբեր բնույթի կապեր, փոխհարաբերություններ, քննարկվում և լուծվում են համատեղ հետաքրքրություններ կայացնող խնդիրներ, և այդ ընթացքում մասնակիցներն ազդում են մեկը մյուսի գործողությունների ու վարքագծի վրա:

Պերցեպտիվ /ընկալման/ հաղորդակցման ընթացքում մարդիկ ոչ միայն շփվում, փոխգործում և փոխանակում են տեղեկություններ, այլև ուսումնասիրում, ընկալում և գնահատում են միմյանց և մեկնաբանում խոսքով բացատրում միմյանց վարքագծի պատճառները:

Հաղորդակցման արդյունավետության պայմաններից են մասնակիցների՝ միմյանց հետ շփվելու, կապեր ստեղծելու ընդունակությունը, հաղորդակցական համատեղելիությունը հարմարվածությունը: Տարբեր իրավիճակներ թելադրում են վարքագծի որոշակի ոճեր, և տարբեր իրավիճակներում մարդիկ իրենց դրսևորում են տարբեր կերպ: Եթե մարդու ինքնադրսևորումը չի համապատասխանում իրավիճակին, այն դժվարացնում է հաղորդակցումը: Հաղորդակցության արդյունավետության ապահովման գործում կարևոր նշանակություն ունի նաև հաղորդակցման ոճը: Հաղորդակցման ոճը մարդու վարքագծի անհատական կայուն ձև է, որը դրսևորվում է փոխգործունեության բոլոր պայմաններում՝ անձնական ու գործարար հարաբերություններում, սոցիալական դերերի իրականացման ընթացքում[5, էջ 296-338]:

1.2 Խոսքային հաղորդակցման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում

Մարդու համար ամենօրյա շփումը այլ մարդկանց հետ անհրաժեշտ է ինտելեկտուալ և բարոյական զարգացման համար: Անձի ինտելեկտուալ և անհատական զարգացման համար շփման տարբեր տիպեր կան՝ անձնական և գործնական, ճանաչողական և նյութական, պլանավորված և նպատակային, կենսաբանական և սոցիալական, ինքնաբուխ և միջնորդված, վերբալ և ոչ վերբալ: Հաղորդակցումը մեծ նշանակություն ունի մարդու հոգեկանի ձևավորման, նրա զարգացման, ողջամիտ և կուլտուրական վարքի կայացման գործում[11, էջ 511-513]:

Ինչպես նշում է Ա.Բողայրովը, հաղորդակցման սուբյեկտ կարող է լինել նա, ով այս կամ այն չափով գիտակցում է իր դերը հաղորդակցման մեջ, ունի մարդկանց հետ արդյունավետ հաղորդակցվելու կարողություններ ու ընդունակություններ[6, էջ 10]: Հաճախ երեխան, նախադպրոցական տարիքում չունենալով հաղորդակցական ունակություններ, դպրոցում պարզապես չի կարողանում ինքնադրսևորվել: Այս տեսանկյունից խոսքային հաղորդակցական ակտիվության խթանման գործընթացում կարևոր նշանակություն ունի հաղորդակցական խոչընդոտների հաղթահարումը: Մանկավարժական խոսքային հաղորդակցման մեջ արգելակման հիմնական պատճառն ինքնավստահության պակասն է, որը հաղորդակցման

կարողություններին ու հմտություններին ոչ բավարար տիրապետման հետևանք է: Արգելակման հաջորդ հիմնական պատճառներից է գնահատականի՝ թվանշանի գործոնը: Տեղին է նշել, որ հաճախ գնահատականը անդրադառնում է նաև երեխայի ներընտանեկան միջանձնային փոխհարաբերությունների վրա:

Մնացած խոչընդոտները պայմանավորված են հաղորդակիցների՝ մանկավարժի և համադասարանցիների հետ ունեցած փոխհարաբերություններով, թե որքանով են բավարարվում երեխայի հետաքրքրությունները, զարգանում է հաղորդակցման պահանջմունքները: Այստեղ կարևոր նշանակություն ունեն մանկավարժի հաղորդակցական պատրաստվածությունն ու գործիմացությունը:

Հաղորդակցումը պետք է կապված լինի երեխանների հետաքրքրությունների, հակումների, հնարավորությունների հետ: Միայն երեխայի հետաքրքրություններին համապատասխան և հույզերի հետ կապված ուսումնադաստիրակչական գործընթացը կարող է հաղթահարել երեխայի ձանձրույթը և ապահովել սուբյեկտայնության հավասար մակարդակներ բոլորի համար:

Այսպիսով, խոսքային հաղորդակցական ակտիվության խթանումը պայմանավորված է միջանձնային խոչընդոտների հաղթահարմամբ, երեխայի հաղորդակցական ունակությունների ձևավորմամբ ու դրսևորմամբ:

Ինչպես նշում է Ռ.Կետելը, կարողությունները կամ ունակությունները կատարելագործում են անձի կառուցվածքի մեջ մտնող որակները: Հաղորդակցական ունակությունները նպաստում են հաղորդակցական ակտիվության դրսևորմանը և հաղորդակցական որակի կատարելագործմանը: Այդպես երեխան նաև գիտակցում է իր դերը հաղորդակցման մեջ: Ձևավորվում է հաղորդակցունակ անձ, որը տիրապետում է հաղորդակցական սկզբնական ակտիվության:

Համաձայն Ա. Մալրուի մշակած պահանջմունքների աստիճանակարգի, եթե չի ձևավորվում հաղորդակցման պահանջմունքը, եթե ճնշվում է ինքնադրսևորումը, և անձը չի կարողանում ինքնաբացահայտվել, ինքնաիրացվել հաղորդակցման մեջ, ապա կարող է արգելակվել անձի զարգացումը: Հաղորդակցական ակտիվությամբ կապված է հաղորդակցման պահանջմունքի բավարարման հետ, և հաղորդակցական ակտիվության զարգացումը նպաստում է նաև հաղորդակցման պահանջմունքի

փոխակերպման: Այսինքն՝ հաղորդակցական ակտիվությունը դառնում է ներքին հոգեվիճակ, գործունեության դրդապատճառ և անձնային որակ [1, էջ 171-174]:

Պարզվում է, երբ երեխան շփվում է այլ երեխաների հետ նրանք երեխայություն, են անում, իրենց պահում են ոչ լուրջ, սովորական, նրանք ձեռք են բերում ինքնավարություն, անկախություն քան մեծերի հետ հաղորդակցման ժամանակ: Սակայն անհրաժեշտ չէ իդեալականացնել երեխանների հաղորդակցությունը և չափազանցնել մանկական հաղորդակցման գերակայությունը մեծերի հետ շփումից: Հասակակիցների հետ շփումը հանդիսանում է հիմք հետագայում մեծերի հաղորդակցման համար [15, էջ 80-83]:

Ուսուցչի հետ կրտսեր դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման միջոցով կազմակերպվում է դպրոցում երեխանների ուսումնական և արտադասարանական գործունեությունը: Ուսուցչի հետ խոսքային հաղորդակցումը տեղի է ունենում այնպիսի դրդապատճառների հիման վրա, ինչպիսիք են գործնական <որտեղ իրականացվում են կողմերի իրավունքները և պարտականությունները> և անձնական <որտեղ իրականացվում է հաղորդակցման գործընթացը>: Առաջին դասարանցիների և ուսուցչի հաղորդակցումը տեղի է ունենում գերիշխող դրական վերաբերմունքի ֆոնի վրա: Առաջին դասարանցիների մեծամասնությունը դրական է վերաբերվում ուսուցչին և անվերապահորեն ճանաչում է ուսուցչի հեղինակությունը: Ուսուցչի հետ խոսքային հաղորդակցումը մեծ ազդեցություն է թողնում կրտսեր դպրոցականների վրա: Ուսուցիչը կարող է օգնել երեխային հաղթահարել խնդիրները և դժվարությունները, բայց կարող է նաև իր շփոթված ռեակցիանների շնորհիվ ավելի խորացնել խնդիրը: Կարելի է ասել, որ, եթե երեխան բարենպաստ, վստահելի հարաբերություններ ունի ուսուցչի հետ, ապա կրթության և վարքային խնդիրները կլուծվեն: Եթե երեխայի և ուսուցչի միջև ի սկզբանե ձևավորվել են բացասական վերաբերմունք, անտիպատիա, ապա կրտսեր դպրոցական տարիքին բնորոշ տարիքային հատկանիշները կարող են դառնալ սուր, ինչը, բնականաբար, բացասաբար կանդրադառնա իր անձնական զարգացման վրա: Ընդհանուր առմամբ տարրական դպրոցի ուսուցիչը, իր հեղինակության շնորհիվ, մեծ ազդեցություն ունի տարրական դպրոցական տարիքի երեխայի անհատականության ձևավորման վրա: Հատկապես եթե կրտսեր դպրոցական տարիքում մանկավարժը չի կարողանում

կողմնորոշել և նպաստել նրա հաղորդակցական ունակությունների կառուցողական ինքնակազմակերպմանը, ապա հետագայում, երբ երեխան իր հետաքրքրությունները սկսում է փնտրել դպրոցից և ընտանիքից դուրս, նրա անձի զարգացումը ընթանում է տարերայնորեն, և նա դառնում է անկանխատեսելի [9 էջ 9]:

1.3 Կրտսեր դպրոցականի տարիքային առանձնահատկությունները

Ըստ Դ. Բ. Էլկոնինի առաջադրած անձի հոգեկան գործընթացների զարգացման տարիքային պարբերացման կրտսեր դպրոցական տարիքը ընդգրկում է 6.7-10.11 տարեկանը:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը անձի կայացման կարևորագույն փուլերից մեկն է, որի ընթացքում տեղի է ունենում անհոգ մանկությունից անցում այնպիսի մի շրջանի, երբ անհրաժեշտություն է ծագում նոր դերեր կրել, պատասխանատու լինել, տարբեր պահանջներ իրականացնել: Այս շրջանում հակասության մեջ են մտնում երկու հիմնական դրդապատճառ՝ անհրաժեշտության և ցանկության: Մի կողմից, առաջնորդվելով անհրաժեշտության պահանջմունքով, երեխան բացահայտում է հասուն կյանքը, իսկ մյուս կողմից, դրդված լինելով ցանկության պահանջմունքով, երեխան ցուցաբերում է այնպիսի վարք, որը վերադարձնում է իրեն մանկության աշխարհ, որտեղ ամենը ապահով է, ծանոթ, իրականանալի, չկան որոշակի պարտականություններ և պահանջներ: Մի կողմից, երեխան իմպուլսիվ է, անհանգիստ, ունի ոչ կայուն ուշադրություն, իսկ մյուս կողմից, քանի որ նրա մոտ արդեն ձևավորվում է պահանջմունքների նոր մակարդակ, նա սկսում է գործել, առաջնորդվելով որոշակի նպատակներով, արժեքներով, զգացմունքներով: Կրտսեր դպրոցականի զարգացման ընթացքում հստակ երևում են զարգացման որակական փոփոխություններ: Երեխայի հոգեկան զարգացման կենտրոնում է հայտնվում *կամաձինության* ձևավորումը /պլանավորում, գործողությունների զարգացման ծրագիր, վերահսկողության իրականացում/:

Այս տարիքի երեխայի զարգացման հիմնական բնութագրերից է այն, որ թեև կտրուկ փոխվում է գործունեության հիմնական ձևը, դեռևս պահպանվում է *խաղալու պահանջմունքը*: Այդ իսկ պատճառով դպրոցական կյանքի սկզբնական

շրջանում չափազանց կարևոր է ուսումնական գործընթացում խաղային էլեմենտների առկայությունը, ինչը մեծացնում է երեխայի հետաքրքրությունը ուսման հանդեպ: Մեծ է նաև *շարժվելու պահանջումները*, հետևաբար, ուսուցիչը ուսումնական գործընթացը կազմակերպելիս պետք է կիրառի շարժողական խաղեր, որոնք նպաստում են երեխայի ուշադրության զարգացմանը, կենտրանանալու կարողությանը: Ուսուցիչը նաև կարող է հմտորեն կազմակերպել երեխաների հանգիստը՝ ներառելով խաղեր և շարժողական վարժություններ, որոնց ընթացքում երեխան լիցքաթափվում է և կարողանում արդյունավետ շարունակել ուսումը:

Դպրոցականի համար նաև չափազանց կարևոր է նոր տպավորություններ ստանալու պահանջը, որի հիման վրա ձևավորվում են գիտելիքներ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելու պահանջը: Այս պահանջը առաջնորդում է երեխայի զարգանալու, դրդապատճառների նոր համակարգ ձևավորելու ընթացքը: Ողջ համակարգում կարևոր դեր են խաղում *սոցիալական դրդապատճառների* ձևավորումը, որը ի հայտ է գալիս 2-3 դասարաններում: Աշակերտի համար կարևորվում են ուսուցչի գովասանքը, գնահատականը, ավելի ուշ հասակակիցների կարծիքը իր անձի վերաբերյալ: Այս ամենը նպաստում է երեխայի կողմից սոցիալական իր նոր դերերի գիտակցմանը, իր Ես-ի ինքնահաստատմանը: Երեխայի դրդապատճառների առաջացման, հետաքրքրության պահպանման, Ես-ի ինքնահաստատման գործընթացում չափազանց կարևորվում է ուսուցչի դերը:

Կրտսեր դպրոցականի մոտ առաջնային են նաև բարոյական դրդապատճառների ձևավորումը, ինչում կարևոր դեր են խաղում իդեալների ձևավորումը, որոնք կրում են շատ հստակ բնույթ /հիմնականում տարբեր գրքային կամ հեռուստատեսային հերոսներ/, փոփոխական են և ազդում են իրենց արտաքին կողմերով:

Կրտսեր դպրոցի առաջին տարիներին ուսուցիչը երեխայի համար միակ և անկոտրում հեղինակությունն է: Աշակերտի շփումը հիմնականում ուղղված է նրան, որ համադասարանցիներին նա ընդունում է ուսուցչի միջոցով, արժևորում է այն համադասարանցիներին, ում գնահատում է ուսուցիչը: Այդ պատճառով, ուսուցիչը որպես հեղինակություն կարող է ուղղորդել երեխայի հասարակական շփումները:

Ուսումնական գործունեությունը փոխում է

երեխայի *զգացմունքների* բովանդակությունը, նրանք դառնում են ավելի գիտակցված և զսպված: Դրական զգացմունքերը այժմ առաջանում են ոչ միայն հաճելի խաղ խաղալուց և հաճույք ստանալուց, այլ որոշակի մտավոր գործունեություն կատարելուց, դժվարություններ հաղթահարելուց, մրցակցությունից: Երեխան ծանոթանում է կյանքի տարբեր սոցիալական դերերի, նրա մոտ զարգանում են բարոյական զգացմունքները: Տեղի է ունենում առկա բարոյական նորմերի, կանոնների ինտենսիվ ներքնայնացում: Այս գործընթացում կարևորվում է մեծահասակի դերը, որը կարող է ներկայացնել երեխային ընդունելի վարքաձևեր, նորմեր, կանոններ, զարգացնել բարոյական ինքնագիտակցությունը: 8-9 տարեկանում ի հայտ է գալիս զգացմունքների տարբերակում՝ վատն ու լավը փախարհիվում են տարբեր զգացմունքների գիտակցմամբ և արտահայտմամբ: Զարգանում են ինտելեկտուալ զգացմունքները՝ հետաքրքրությունը, զարմանքը, կասկածը և այլն: Կրտսեր դպրոցական տարիքի հիմնական նորագոյացություններից է գործողությունների կամաձիխության զարգացումը, որը բավական երկարատև գործընթաց է և սկսվում է ուսումնական գործունեության ընթացքում: Ձևավորվում է *կամքը*, որը անընդհատ գործընթաց է, քանի որ ուսումնական գործունեության ողջ ընթացքում երեխայի առջև դրվում են նորանոր նպատակներ: Սկզբնական շրջանում կամքի ձևավորումը մեծապես պայմանավորված է արտաքին պայմաններով՝ պահանջներով, օրինակներով, սակայն զարգացման ընթացքում երեխան սկսում է առաջնորդվել սեփական պահանջներով, ցանկություններով: Կարևորագույն բնութագրերից է ինքնուրույնությունը, որին դրդում են մեծահասակները: *Իմացական ոլորտի զարգացում:* Ուսումնական գործունեության համար կարևոր իմացական գործընթացներից է *հիշողությունը*: Աշակերտին անհրաժեշտ է մտապահել մեծ քանակությամբ ինֆորմացիա և վերարտադրել այն: Չտիրապետելով հատուկ հմտությունների, երեխան հիշում է մեխանիկորեն, սակայն մեծ քանակի նյութի մտապահման դեպքում դա հետզհետե դժվարանում է: Ուսուցիչը օգնում է երեխային կիրառել մտապահման որոշակի հմտություններ՝ իմաստավորված մտապահում /իմաստային տարրերի բաժանում, համեմատություն և այլն/ և վերարտադրման հնարներ: Երեխան սկզբնական փուլում դժվարանում է մտապահվող նյութի մեջ իմաստային տարրեր առանձնացնել, ինչը պետք է հմտացնել

սկսած տարբեր նկարների և փոքր տեքստերի մտապահման գործընթացից: Ուսումնական գործընթացը, գիտելիքների, հմտությունների, կարողությունների ձեռքբերումը ենթադրում է աշակերտի ինքնակառավարում, ինչը հնարավոր է իրականացնել լավ զարգացած *կամածին ուշադրության* դեպքում: Ուսման սկզբնական շրջանում երեխային գրավում է երևույթների միայն արտաքին կողմը, իսկ ուսուցչի դերը կայանում է նրանում, որ պարբերաբար սովորեցնի դիտողականությանը, երևույթների էության ըմբռնմանը, հասկացմանը և այլն[2, էջ 35]: Նպատակահարմար է, օրինակ, խնդրել երեխային ստուգել իր ընկերոջ կամ իր գրածը, համեմատել սկզբնական նյութի հետ, զննել և մտապահել առարկաների կորևոր բնութագրերը և այլն: Ուսումնական գործունեության ընթացքում մեծահասկանների օգնությամբ երեխայի մոտ զարգանում են ուշադրության բաշխումը: Այս տարիքում առաջնային պլան է մղվում *մտածողության* զարգացումը: Այն դառնում է առավել տրամաբանական, ինքնուրույն, ճկուն: Առաջին տարիներին այն դեռևս պատկերավոր բնույթ է կրում, սակայն ուսումնական գործունեությունը ստիմուլացնում է վերացական մտածողության զարգացումը, երբ հստակ արտաքին առարկաների հետ գործ ունենալուց երեխան անցում է մտավոր պլանում գործողությունների կատարմանը: Գիտական հասկացությունների ձևավորման գործընթացում զարգանում են երեխայի մտածողության բոլոր գործընթացները: Կրտսեր դպրոցական տարիքում ինտենսիվ զարգանում և հարստանում է երեխայի *խոսքը*: Ուսուցիչը կարող է օժանդակել այս գործընթացին՝ ապահովելով հարուստ խոսքային միջավայր /գրքերի ընթերցում, ֆիլմերի դիտում, խոսքի ունկնդրում/; ստեղծելով դասաժամերին արտահայտվելու և շփվելու հնարավորություններ; ձևավորելով բավարար բառապաշար; ձևավորելով գեղեցիկ խոսք օգտագործելու պահանջմունք և այլ: Այս տարիքում նաև ձևավորվում է գրավոր խոսքը, որը բավականաչափ ծանր, երկարատև և կամային ճիգեր պահանջող գործունեություն է:

ԳԼՈՒԽ 2. Կրտսեր դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման հմտությունները

2.1 Անձի զարգացումը կրտսեր դպրոցական տարիքում

6-7 տարեկանում նա սպասում է իր կյանքի առաջին խոշոր փոփոխությանը: Դպրոցական տարիքին անցումը կապված է իր գործունեության, հաղորդակցման և այլ որոշակի փոփոխությունների հետ: Առաջատար գործունեություն է դառնում ուսումը, կյանքը փոխվում է, նոր պատասխանատվություններ են առաջանում, հասակակիցների հետ նոր հարաբերությունների հաստատում:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը ստեղծում է մեծ հնարավորություններ անձի բարոյական որակների և դրական գծերի ձևավորման համար: Բարոյական վարքի հիմքը դրվում է դպրոցում կրտսեր դպրոցական տարիքում [13. էջ111]:

Երեխայի՝ դպրոց ընդունվելու փաստը հատկանշվում է իմացական գործընթացների զարգացման նոր մակարդակի անցմամբ անձնային աճի համար բարենպաստ նոր պայմանների ստեղծմամբ: Այդ տարիքում անձնավորության զարգացման վրա ազդում են ոչ միայն ուսումնական, այլև գործունեության մյուս տեսակները՝ խաղը, հաղորդակցումը և աշխատանքը:

Կրտսեր դպրոցական տարիքին բնորոշ է անսահման վստահությունը մեծահասակներին <հատկապես ուսուցիչներին>: Այս տարիքի երեխաներն ամբողջությամբ ընդունում են մեծահասակի հեղինակությունը և անվերապահորեն հավատում նրա գնահատականին: Կրտսեր դպրոցականները համեմատաբար լսող են, կատարող, և դա դրսևորվում է ինչպես վարքում, այնպես էլ ուսումնառության գործընթացում: Կրտսեր դպրոցականների ուսումնական հաջողությունների կարևոր աղբյուրը նմանակման կարողությունն է: Նրանք գրեթե նույնությամբ, երբեմն առանց հասկանալու կրկնում են ուսուցչի դատողությունները, բերված օրինակները և այլն:

Այս տարիքից աշակերտների մեջ սկսում է դրսևորվել կարևոր որակ՝ պարտքի գիտակցված զգացումը, որը դեռևս բավականաչափ կայուն չէ: Եթե քիչ են խրախուսվում երեխաի հաջողությունները և ավելի շատ պատժում են նրան անհաջողությունների համար, ապա նրա մեջ ձևավորվում և ամրապնդվում է անհաջողություններից խուսափելու դրդապատճառը: Բսկ հակառակ դեպքում ձևավորվում է հաջողություններին հասնելու դրդապատճառը:

Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ կրտսեր դպրոցականի պատկերացումներն <<ինքն իր մասին>> սերտորեն կապված են սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի, այսինքն՝ ինքնագնահատականի հետ: Այս տարիքում երևան են գալիս տարբեր տիպի ինքնագնահատականներ, որոնք կարող են համարժեք՝ բարձր և ցածր լինել:

Ադեկվատ /համարժեք/ ինքնագնահատականով երեխաներն ակտիվ են, աշխույժ, հաղողակցվող, առանձնանում են հումորի սուր զգացումով և այլն: Նրանք կարողանում են վերլուծել սեփական արարքները, առանձնացնել գործողության դրդապատճառը, մտածել իրենց մասին:

Ցածր ինքնագնահատական ունեցող երեխաները ներամփոփ են: Նրանք կենտրոնանում են սեփական թուլությունների վրա: Նրանց բնականոն զարգացմանը խանգարում են բարձր ինքնաքննադատությունը և անվստահությունը:

Բարձր ինքնագնահատականով երեխաները գերագնահատում են իրենց հնարավորությունները, գործունեության արդյունքները և անձնային որակները: Նրանք ընտրում են այնպիսի առաջադրանքներ, որոնք իրենց ուժերից վեր են:

Կրտսեր դպրոցականի կայուն ինքնագնահատականով ձևավորվում է նրա հավակնությունների մակարդակը: Ինքնագնահատականի ձևավորման գործում գերակշռում է ուսումնական գործունեությունը՝ որպես հասարակայնորեն գնահատվող երևույթ:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում կատարելագործվում են երեխայի երկու կարևոր անձնային որակները՝ աշխատասիրությունը և ինքնուրույնությունը: Կրտսեր դպրոցականների ինքնուրույնությունը հարաբերակցվում է մեծերից նրանց կախվածության հետ: Երեխաների մեջ ինքնուրույնություն զարգացնելու նպատակով անհրաժեշտ է նրանց հանձնարարել գործեր, որպեսզի նրանք ինքնուրույն կատարեն դրանք: Երեխաների հույզերի վրա ազդում են վարքի նոր կանոնների ու նորմերի յուրացումը, ուսումնական գործունեության հետ կապված պահանջների համակարգը, կամածին ուշադրությունը և հիշողությունը: Կրտսեր դպրոցականներն ավելի հավասարակշռված են, քան նախադպրոցականներն ու դեռահասները: Նրանց հատուկ է տևական, կայուն, ուրախ ու աշխույժ տրամադրություն:

Երբ երեխան դպրոց է հաճախում, զգալիորեն մեծանում է նրա շփման ոլորտը, փոխվում է հաղորդակցման բովանդակությանը: Հաղորդակցման բովանդակությունն առանձնանում է մեծահասակների հետ գործնական շփամբ: Սկզբնական շրջանում երեխաններն ավելի շատ շփվում են ուսուցչի հետ: Նրա նկատմամբ հետաքրքրությունն ավելի է մեծանում, քան հասակակիցների, քանի որ նրա հեղինակությունը բարձր է: Ժամանակի հետ վիճակը փոխվում է, աստիճանաբար ուսուցիչը դառնում է ավելի քիչ հետաքրքիր, կարևոր ու հեղինակավոր: Փոխարենը մեծանում է հետաքրքրությունը հասակակիցների նկատմամբ: Հաղորդակցման բնույթի արտաքին փոփոխություններին զուգահեռ տեղի է ունենում նրա ներքին բովանդակային վերակառուցում, փոխվում են շփման թեմաները և դրդապատճառները: Եթե առաջին դասարանում ընկերոջ ընտրությունը որոշվում էր ուսուցչի գնահատականներով և ուսման հաջողություններով, ապա 2-3 դասարաններում միջանձնային հարաբերություններում աշակերտի կողմից ընտրություն է կատարվում ըստ անձնային արժանիքների և վարքի ձևերի գնահատման:

Այսպիսով՝ կրտսեր դպրոցական տարիքում դրվում է բարոյական վարքի հիմքը, յուրացվում են բարոյական նորմերը և վարքի կանոնները, ձևավորվում է անձնավորության հասարակական ուղղվածությունը: Բարոյական գիտելիքները, պատկերացումները և դատողությունները տարիքի վերջում նկատելիորեն հարստանում են, դառնում ավելի գիտակցված, բազմակողմանի ու ընդհանրացված: [3, էջ 106]:

2.2. Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորումը ուսումնական գործընթացում

Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների հաղորդակցական հմտությունները՝ որպես սոցիալական ադապտացիայի միջոց, համարում են կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխայի հոգեբանական առանձնահատկությունները:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը սոցիալական վարքի ուսուցման հարմարավետ շրջանն է, տարբեր սեռի երեխաների միջև շփման մշակույթն է, հաղորդակման և

խոսքային կարողությունների ձևավորումն է, սոցիալական իրավիճակների տարբերման միջոցն է:

Երեխան, դպրոց հաճախելով, 1-ին հերթին իր համար բացում է նոր վայր սոցիալական տարածության մեջ, ինչպես նաև ձևավորվում է մարդկային նոր հարաբերություններ: Նրա առջև դրվում են պարտականություններ՝ կապված ուսուցման գործունեության հետ: Մեծահասակները, ուսուցիչը, անգամ կողմնակի մարդիկ շփվում են երեխայի հետ այնպես, ինչպես մեծ մարդու հետ, որը իր վրա է վերցնում սովորելու պարտականությունը: Ինչպես նշում են Դ. Բ. Էլկոնինը և Վ. Վ. Դավիդովը, երեխան տարրական դպրոցում սովորում է հատուկ հոգեբանաֆիզիկական և հոգեբանական գործողություններ, որոնք պետք է վերահսկեն թվաբանական գործողությունները, կարդալը, ֆիզկուլտուրան, նկարչությունը, գրելու աշխատանքը և ուսումնական գործունեության այլ ձևեր: Բավարար պայմանների և երեխայի մտավոր զարգացման հիման վրա տեսական գիտակցության և մտածողության զարգացման համար ստեղծվում են բավարար նախադրյալներ: [16, էջ 34. 8, էջ 85]

2-րդ դեպքում էլ կրտսեր դպրոցականների մոտ լավ զարգացած են ռեֆլեքսիվ կարողությունները. «Ես պարտավոր եմ» մոտիվացիան գերակշռում է «Ես ուզում եմ» մետիվացիային: Բացի հատուկ մտավոր ունակությունների տիրապետելուց՝ երեխան ուսուցչի վերահսկողությամբ սկսում է զարգացնել մարդկային գիտակցության հիմնական ձևերը (գիտությունները, արվեստը, բարոյականությունը):

Իսկ 3-րդ դեպքում դպրոցը երեխայի առջև դնում է պարտականություններ՝ կապված խոսքի զարգացման հետ: Դասի ժամին դաս պատասխանելիս խոսքը պետք է լինի գրագետ, հակիրճ, արտահայտիչ և գեղեցիկ, շփման ժամանակ խոսքի կառուցումը պետք է համապատասխանի մեր սպառնալիքների, որը մեծ նշանակություն ունի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար: Երեխան պետք է իր վրա պարտականություն վերցնի իր ճիշտ խոսքի կառուցման համար: Կրտսեր դպրոցականների զարգացման մեջ կարևորվում է այսպես կոչված «սոցիալական խոսքի» զարգացումը: Երեխաների խոսակցությունները դիտելով և լսելով Ժ.Պիաժեն բացահայտել է, որ սոցիալական խոսքը հակառակ է առօրյա խոսակցականին: Գիտնականը այն խոսքը, որի

դեպքում մարդը խոսում է ինքն իրեն այլ մարդկանց ներկայությամբ, անվանել է կոլեկտիվ մենախոսություն:[12, էջ 65]:

Լ. Ս. Վիգոտսկին համարում էր, որ ինքնուրույն խոսքը ուղղորդում է երեխայի մտածողության զարգացմանը և գործունեությանը՝ օգնելով երեխային կատարել առաջադրանքը: [8, էջ 89] Նա ապացուցել է, որ ինքնուրույն խոսքը չի անհետանում, այլ «միանում է մտքի հետ»՝ վերածվելով արտաքին խոսքի: Երբ մտածողությունը և խոսքը ամբողջությամբ միավորվում են, պարտադիր չէ, որ երեխան մտածի բարձրաձայն, նա կարող է գործածել անձայն արտաքին խոսքը: Դա կատարվում է այն դեպքերում, երբ երեխան որոշում է իր վարքի դրսևորման սոցիալական խնդիրները, օրինակ՝ փողոց դուրս գալիս, կոնֆլիկտային իրավիճակներում: Հետևաբար երեխայի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորումը տեղի է ունենում լեզվի միջոցների ակտիվացման շնորհիվ: Լեզվի միջոցներով իր միտքը ազատ արտահայտելու կարողության դեպքում օգտագործվում են նախադասության տարբեր ձևեր: Երեխայի խոսքը, ինչպես մեծահասակինը, համարվում է մարդկային գիտակցության հատուկ ձևերից և միաժամանակ նրա տեսանելի արտացոլանքը, թե ինչպես է երեխան խոսում ազատ շփման ժամանակ (պատասխանում է հարցերին, պատմում է իրեն անհանգստացնող երևույթների մասին, իրադարձությունների մասին):

4-րդ դեպքում էլ, հենց կրտսեր դպրոցական տարիքում կառուցվում են հարաբերություններ այլ մարդկանց հետ: Հատկապես կոլեկտիվ միջավայրում հայտնվում են վարքի յուրահատուկ դրսևորումներ: Սոցիալական հարաբերությունների երկու ոլորտ՝ «երեխան մեծահասակ է» և «երեխան փոքրահասակ է», փոխներգործում են միմյանց վրա: [7 էջ 125]

Շարունակելով հետազոտությունը երեխայի հոգեբանության այդ շրջանում՝ Վ. Ս. Սուլինան նշում է, որ «երեխա-մեծահասակ» և «երեխա-ծնողներ» ոլորտներում հայտնվում են հարաբերություններ՝ «երեխա-ուսուցիչ» հարաբերությունը:

Միայն ուսուցիչն է, որ դնելով աշակերտի առջև պահանջներ՝ գնահատելով նրա վարքը, ստեղծում է երեխայի վարքի դրսևորման սոցիալականացման պայմաններ, որը բերում է սոցիալական միջավայրում ճիշտ դրսևորվելու կարողություն: Ուսուցիչը երեխայի համար դառնում է կերպար, որն ընդգծում է երեխայի

հոգեբանական վիճակը ոչ միայն դասարանում դասերի ժամին, այլև համադասարանցիների հետ շփման ժամանակ, ինչպես նաև ընտանիքում: [10, էջ 45]

Ե. Ե. Սապազովան նշում է, որ կրտսեր դպրոցականների ուսումնական գործունեության առանձնահատկությունները ստեղծում են խոսքային հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար հարմար պայմաններ: Այլ կերպ ասած ուսումնական գործունեությունը «շրջում է երեխային իր վրա», պահանջում է ռեֆլեքսիա՝ «ինչպիսին եմ եղել» և «ինչպիսին եմ դարձել» հարցերի գնահատականը: Ուսումնական գործունեությունը սկսվում է այն ժամանակ, երբ աշակերտը կարողանում է ինքնագնահատել: [14, էջ 36]

5-րդ դեպքում ուսումնական գործունեության մեջ արդյունավետություն կնկատվի այն դեպքում, եթե երեխան կարողանա ուղղորդվել իր հոգեբանական գործընթացներով և վարքով: Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների համար այս հոգեբանական գործընթացի ձևավորումը համարվում է հիմք նրանց հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար, որը կապված է երեխաների սոցիալական ադապտացիայի հետ:

6-րդ դեպք. Հոգեբանների կողմից ապացուցված է, որ կրտսեր դպրոցականներից շատերը նախապայմաններ են ստեղծում սոցիալական կարևոր որակների ձևավորման համար: Նոր սոցիալական հարաբերությունների և կապերի հարմարվելը, որտեղ սկսում է ձևավորվել անհատը, սահմանվում է նրանով, որ երեխան մտնում է նոր կոլեկտիվ. Ի՞նչ տեղ է գրավում այդտեղ, ինչպե՞ս է շփվում դասընկերների և մեծահասակների հետ, ինչպե՞ս է վերաբերվում դպրոցին, ինքն իրեն որպես աշակերտի: Կրտսեր դպրոցականների հաջող ադապտացիայի համար, ինչպես ցույց է տալիս փորձը, անհրաժեշտ է հիմք ընդունել նրանց այնպիսի անձնական որակները, ինչպիսիք են շփումը, բարյացակամությունը և անմիջականությունը: Շփման տակ մենք հասկանում ենք երեխաների փոխհարաբերություններ կառուցելու կարողությունները, ինչպես մարդկանց, այնպես էլ դասընկերների հետ: Դա հնարավորություն է տալիս շփման մեջ լինել ակտիվ, չվախենալ, առաջինը սկսել շփումը անձանոթ երեխաների հետ, ուռուցչի հետ, այդ դեպքում օգտագործելով խոսքի մշակույթի կանոնները, դասընկերների հետ կարողանալ ստեղծել հարմար գործունեություն (խաղային,

ճանաչողական, աշխատանքային և այլն): Կրտսեր դպրոցականների ևս մեկ առանձնահատկություն կա, որը հնարավորություն է տալիս ավելի լավ լուծել հաղորդակցման կարողությունների ձևավորման խնդիրը, որը միջոց է նրանց սոցիալական ադապտացիան իրականացանելու համար: Երեխաները չեն կորցրել իրենց հետաքրքրությունը խաղի նկատմամբ, և դա հնարավորություն է տալիս ուսուցման գործընթացը կազմակերպել յուրօրինակ և հետաքրքիր: Այս առանձնահատկությունները մենք օգտագործել ենք ամբողջությամբ՝ ներառելով տարբեր մեթոդական հնարներ, որտեղ հավաքված են խաղերը: Խաղերը օգտագործվում են առկա գիտելիքների ամրապնդման և հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար ինչպես դասերի ժամանակ, այնպես էլ դրանից դուրս (դասամիջոցներին, ֆիզկուլտ դադարների ժամանակ, դաստիարակչական գործընթացների ժամանակ):

Այն երեխաները, որոնք հոգեբանորեն պատրաստ չեն դպրոցին, ապա որպես կանոն նրանց մոտ բացակայում են տարիքին համապատասխանող ձևավորված որակները և կարողությունները: Նրանց վարքը բնորոշվում է անկազմակերպվածությամբ: Նրանք լինում են անկարգապահ ակտիվ, կամ էլ հակառակը՝ անհամեմատ դանդաղաշարժ, ներամփոփ:

Խաղերի ժամանակ նրանք խախտում են կանոնները, ստեղծում են իրադրային իրավիճակներ: Այս ձևով դպրոցում երեխայի ուսուցման նախնական շրջանում սկսվում են ձևավորվել սոցիալական կարևոր որակներ, որոնք հնարավորություն են տալիս սոցիալական ադապտացիան արագ ձևավորել:

Եզրակացություն

Մասնագիտական գրականության վերլուծության արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա եկանք հետևյալ եզրակացությունների՝

- Կրտսեր դպրոցական տարիքը համարվում է ուսումնական գործունեության առավել պատասխանատու փուլ: Այս տարիքում առաջատար է դառնում նոր գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ձեռք բերումը, ինտենսիվորեն զարգանում և որակապես փոխվում են ճանաչողական գործընթացները՝ ձեռք բերելով միջնորդավորված և կամաձին բնույթ:
- Կրտսեր դպրոցական տարիքը ստեղծում է մեծ հնարավորություններ անձի բարոյական որակների և դրական գծերի ձևավորման համար:
- Հաղորդակցումը մարդու փոխներգործելու կարողությունն է այլ մարդկանց հետ:
- Կրտսեր դպրոցական տարիքում ձևավորվող և զարգացող հաղորդակցական ունակությունների վերաբերյալ առկա տեսական և գործնական մոտեցումների ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այդ հաղորդակցական ունակությունների ձևավորման աստիճանը ազդում է ոչ միայն երեխաների կրթության արդյունավետության վրա, այլ նաև նրանց սոցիալականացման և անձի ամբողջական զարգացման վրա:
- Հաղորդակցումը ինքնին հանդիսանում է աշակերտների բազային հատկանիշներից մեկը, որը մի կողմից ապահովում է ուսման մեջ հաղորդակցման գործընթացի արդյունավետ ընթացքը, իսկ մյուս կողմից՝ ձևավորվում և հղկվում է արդյունավետ ուսումնական գործընթացում:
- Հաղորդակցումը մեծ նշանակություն ունի կրտսեր դպրոցականի հոգեկանի ձևավորման և բարոյական վարքի կայացման գործում:
- Կրտսեր դպրոցական տարիքում հաղորդակցումը մեծ ազդեցություն ունի կրտսեր դպրոցականի ինքնագնահատականի, ինքնահաստատման, սեփական <<էս>>-ի գիտակցման, դպրոցական միջավայրին հարմարման գործում:
- Կրտսեր դպրոցականների անձի ձևավորումը տեղի է ունենում մեծահասակների և հասակակիցների հետ հարաբերության, ուսումնական գործունեության և հաղորդակցման ազդեցության տակ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ալեքսանյան Ա. Ս. << Միջանձնային հաղորդակցման իրականացումը կրթական գործընթացում>> Երևան 2015
2. Ասատրյան Ջ. <<Տարրական կրթություն մանկավարժություն>> էջ 25
3. Թունյան Ջ.Ե. Երիցյան Լ.Ս <<Կրտսեր դպրոցականի հոգեբանություն>>
4. Խուդոյան Ս. Ս. <<Անձի զարգացման ճգնաժամային տարիքները>>-Երևան: Չանգակ – 97, 2004.
5. Կարապետյան Վ.Ս. Գեվորգյան Ս.Ռ. Բերբերյան Ա.Ս. Պետրոսյա Ռ.Ս. Խաչատրյան Հ.Վ. <<Կրթության հոգեբանության դասախոսությունների ժողովածու>>
6. Бодалев, А. Психология общения. М., 2002,
7. Выготский, Л.С. Педагогическая психология /Л.С. Выготский.– М.: Просвещение, 1991
8. Давыдов, В.В. Проблемы развивающего обучения /В.В. Давыдов.– М.: Педагогика, 1986.
9. Гонина О.О. <<Психология младшего школьного возраста>>
10. Мухина, В.С. Возрастная психология / В.С. Мухина. – М. : Академия, 2002.
11. Немов.Р.С. <<Психология>> кн 1 Москва 2008
12. Пиаже, Ж. Речь и мышление ребёнка / Ж. Пиаже. – М., 1994.
13. Подласый. И. Педагогика: общие основы. Процесс обучения. М., 2000 кн 1
14. Сапогова, Е.Е. Своеобразие переходного периода у детей 6–7-летнего возраста / Е.Е. Сапогова // Вопросы психологии. – 1986. – № 4.
15. Цукерман Г.А. Как младшие школьники учатся учиться? - М.; Рига, 2000. - С. 80-83
16. Эльконин, Д.Б. Психология обучения младшего школьника /Д.Б. Эльконин.М., 1974.
<https://armineab.wordpress.com> «Դպրոցահասակ երեխայի անձի զարգացման հիմնական օրինաչափություններն ու առանձնահատկությունները»
Խանամիրյան
http://loveread.ec/read_book.php?id=60624&p=9